

ریاضی دانان ماندگار ایران: غلامحسین مصاحب

مفهوم علمی عمده را آسان توضیح می‌داد

ایرانی و سرپرست دایرةالعمارف معروف مصاحب، در سال ۱۲۸۹ خورشیدی، در خیابان جلیل آباد در منطقه ۴ تهران، در خانواده‌ای با سطح سواد و دانش بالا به دنیا آمد. پدر بزرگش، **میرزا غلامعلی**، خوش نویس، پدرش طبیب و مادرش شاعر بود. وی چهار خواهر و برادر داشت. خانواده مصاحب نقش مهمی در تربیت و آموزش او داشتند. پدر و مادرش همیشه تلاش می‌کردند تا او و خواهر و برادرانش را به سمت علم و هنر هدایت کنند. این تلاش‌ها باعث شد که همه فرزندان خانواده به علم و هنر روی آورند و غلامحسین در این میان به‌عنوان نمونه‌ای والا شناخته شود.

او در همان محل تولدش به مدرسه رفت. در سال‌های تحصیلات ابتدایی علاقه زیادی به تحصیل و یادگیری، به‌خصوص فراگیری ریاضیات از خود نشان داد و در دوران متوسطه با خواندن جبر و هندسه، علاقه وی به ریاضیات بیشتر شد. او تحصیلات ابتدایی و متوسطه خود را با موفقیت به پایان رساند. دوران کودکی و تحصیلات ابتدایی، پایه‌های علمی و فرهنگی غلامحسین مصاحب را شکل داد و او را برای دستاوردهای بزرگ‌تری در آینده آماده کرد. در ۱۶ سالگی، زودتر از معمول، دوره دبیرستان را به پایان برد و شاگرد اول تهران شد. او همیشه به دنبال حل مسئله‌های پیچیده و

دوستان و همکاران عزیز و ارجمند، در شماره‌های قبل اشاره کردیم که در این چند شماره در سخن اول رشد آموزش ریاضی، به معرفی یکی از چهره‌های تأثیرگذار و ماندگار ریاضی می‌پردازیم که نقش مهمی در آموزش ریاضیات کشور داشته‌اند. در سه شماره قبل سه چهره ماندگار ریاضیات ایران، استاد **عبدالحسین مصحفی**، **میرزا جلیلی** و **محسن هشترودی** را معرفی کردیم. در این شماره به معرفی دیگر چهره ماندگار ریاضیات ایران، **غلامحسین مصاحب** پرداخته‌ایم. غلامحسین مصاحب معلم، ریاضی‌دان و دانشنامه‌نویس

چالش‌های جدید بود و همین علاقه او را به سمت تحصیلات عالی‌تر در رشته ریاضیات هدایت کرد.

مصاحب تحصیلات عالی خود را نخست در تهران (دانشگاه خوارزمی فعلی) و سپس در فرانسه و انگلستان ادامه داد و در سال ۱۳۲۷ به اخذ درجه دکترا در ریاضیات از دانشگاه کمبریج نایل آمد. در همین سال هم به عضویت «انجمن ریاضی‌دانان انگلیس» درآمد. وی در انگلستان شاگرد خاص **برتراند راسل**، ریاضی‌دان و فیلسوف نامدار انگلیسی بود. هنگام ورود به کمبریج علاقه‌مند بود که دوره دکترا را زیر نظر پروفیسور **بسیکوویچ** بگذراند، اما او به‌سختی دانشجوی خارجی می‌پذیرفت.

پروفیسور بسیکوویچ در ضمن مصاحبه‌ای از وی می‌پرسد آیا غلامحسین مصاحبی را که تحقیقاتی درباره **خیام** کرده است می‌شناسد، و مصاحب در جواب می‌گوید: «خودم هستم.» به این ترتیب برای دوره دکترا زیر نظر بسیکوویچ پذیرفته می‌شود.

در دوره دکترا یکی از افتخارات او پذیرفته شدن در حلقه شاگردان خاص برتراند راسل، فیلسوف و ریاضی‌دان نامدار انگلیسی بود. راسل دو گونه کلاس داشت: یکی کلاس عادی که حدود ۵۰۰ دانشجو داشت و دیگری کلاس خاص با پنج دانشجو که آن‌ها را از میان خیل متقاضیان گلچین می‌کرد؛ مصاحب یکی از این پنج تن بود.

پس از بازگشت به ایران، مصاحب به تدریس در دانش‌سرای عالی پرداخت. غلامحسین مصاحب در دوران تدریس خود، تأثیر عمیقی بر دانشجویان و جامعه علمی ایران گذاشت. او در سال ۱۳۴۲ به مرتبه استادی رسید و در دانش‌سرای عالی (که بعدها به دانشگاه تربیت معلم تغییر نام داد) به تدریس ریاضیات پرداخت.

او «مؤسسه ریاضیات» را در سال ۱۳۴۵ در دانش‌سرای عالی بنیان‌گذاری کرد. هدف این مؤسسه، تربیت مدرسان ریاضی برای دانشگاه‌های کشور بود. با تلاش‌های او و ۷۰ مدرس ریاضی دانشگاهی در این مؤسسه تربیت شدند. کتابخانه تخصصی مؤسسه ریاضیات نیز در کشور بی‌نظیر بود و به‌عنوان منبعی ارزشمند برای دانشجویان و پژوهشگران مورد استفاده قرار می‌گرفت. با تلاش‌های او، ۷۰ مدرس ریاضی دانشگاهی تربیت شدند.

مصاحب همیشه در تدریس خود دقت و وسواس زیادی داشت و تلاش می‌کرد دانشجویانش را به بهترین شکل ممکن

آموزش دهد. او به فرهنگ ایران عشق می‌ورزید و در سراسر زندگی خود به علم و خانواده‌اش دل بسته بود.

دانشجویان غلامحسین مصاحب همگی در عرصه ریاضیات پرآوازه شدند. او در آموزش و هر کار دیگری، به کیفیت بالا اهمیت می‌داد و همیشه به دنبال بهترین‌ها بود. بسیاری از دانشجویان او بعدها به‌عنوان استادان و پژوهشگران برجسته در دانشگاه‌های ایران و جهان شناخته شدند.

غلامحسین مصاحب شخصیتی چندبعدی داشت. نه تنها در زمینه ریاضیات، بلکه در فرهنگ فارسی نیز مطالعاتی جدی داشت. او زبان‌های فارسی، عربی، فرانسوی و انگلیسی را به‌خوبی می‌دانست و با زبان آلمانی نیز آشنا بود. آثار علمی او به‌دلیل دقت و موشکافی در کار، همچنان کم‌نظیر است و او را به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین دانشمندان و معلمان ایران معرفی می‌کنند.

یکی از مهم‌ترین دستاوردهای او تأسیس و سرپرستی دائرةالمعارف فارسی بود. این دائرةالمعارف نخستین دائرةالمعارف عمومی در زبان فارسی است که براساس شیوه‌های نوین دانش‌نامه‌نویسی تهیه شده است. مصاحب تا سال ۱۳۵۰ بر ترجمه و تألیف مقالات این دائرةالمعارف نظارت داشت و این اثر به‌عنوان یکی از ماندگارترین میراث‌های او شناخته می‌شود.

غلامحسین مصاحب، به‌دلیل تلاش‌های بی‌وقفه‌اش در ترویج ریاضیات جدید در ایران، به‌عنوان «پدر ریاضیات جدید ایران» شناخته می‌شود. او نقش مهمی در ترویج ریاضیات نوین در ایران داشت...

او به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین ریاضی‌دانان ایران، خاطرات زیادی از خود به جا گذاشته است؛ از جمله این خاطرات:

- یکی از دانشجویان مصاحب نقل می‌کند که او همیشه با شور و اشتیاق فراوان به تدریس می‌پرداخت و معتقد بود که ریاضیات باید به شیوه‌ای ساده و قابل فهم آموزش داده شود. همیشه تلاش می‌کرد مفاهیم پیچیده را به زبانی ساده برای دانشجویان توضیح دهد.

- مصاحب برای تأسیس مؤسسه ریاضیات در دانش‌سرای عالی تلاش‌های زیادی کرد. با وجود مشکلات و موانع فراوان، توانست این مؤسسه را راه‌اندازی کند و به تربیت مدرسان ریاضی برای دانشگاه‌های کشور بپردازد. یکی از همکاران او نقل می‌کند که مصاحب حتی روزهای تعطیل نیز به مؤسسه می‌آمد و به کارهای علمی و آموزشی

خود ادامه می‌داد.

- یکی از همکاران مصاحب در دائرةالمعارف فارسی نقل می‌کند که او همیشه با دقت و وسواس فراوان به کارهای خود می‌پرداخت. او معتقد بود که هر مقاله باید به دقت بررسی و ویرایش شود تا اطلاعات صحیح و دقیقی به خوانندگان ارائه شود. این دقت و وسواس او باعث شد که دائرةالمعارف فارسی به یکی از معتبرترین منابع علمی در زبان فارسی تبدیل شود. مصاحب علاوه بر ریاضیات، به فرهنگ و زبان فارسی نیز علاقه زیادی داشت. او همیشه تلاش می‌کرد زبان فارسی را به درستی و با دقت به کار ببرد و به دانشجویان خود نیز توصیه می‌کرد که به زبان و فرهنگ خود احترام بگذارند. یکی از دانشجویان او نقل می‌کند که مصاحب همیشه در کلاس‌های خود از شعرها و متن‌های ادبی فارسی استفاده می‌کرد تا به دانشجویان نشان دهد که ریاضیات و ادبیات می‌توانند مکمل یکدیگر باشند.

از مصاحب کتاب‌های «آنالیز ریاضی» (که نخستین اثر در زمینه آنالیز است و به زبان‌های بین‌المللی ترجمه شده است)، «فرهنگ جغرافیایی»، «مدخل منطق صورت در دایرةالمعارف فارسی» و «تئوری مقدماتی اعداد» به بازار کتاب عرضه شده است که کتاب آخری پس از انقلاب موفق به اخذ جایزه بهترین کتاب سال در ایران شد.

غلامحسین مصاحب در زمینه تألیف کتاب‌های درسی ریاضیات نیز نقش بسیار مهمی ایفا کرد. او با نگارش کتاب‌های درسی متعددی که به‌عنوان منابع اصلی در مدرسه‌ها و دانشگاه‌های ایران مورد استفاده قرار گرفتند، به ترویج ریاضیات نوین در کشور کمک شایانی کرد.

کتاب‌های درسی مصاحب تأثیر زیادی بر آموزش ریاضیات در ایران داشتند و بسیاری از دانش‌آموزان و دانشجویان با استفاده از این کتاب‌ها توانستند به درک بهتری از ریاضیات برسند. این کتاب‌ها همچنان به‌عنوان منابع مهمی در آموزش ریاضیات مورد استفاده قرار می‌گیرند و نقش مهمی در تربیت نسل جدیدی از ریاضی‌دانان و دانشمندان ایفا کرده‌اند. کتاب‌های او شامل موضوع‌های متفاوتی از جمله جبر، هندسه، و حساب دیفرانسیل و انتگرال بودند.

از جمله ویژگی‌های کتاب‌های درسی مصاحب می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

کاربرد روش‌های نوین آموزشی: مصاحب از روش‌های نوین آموزشی استفاده می‌کرد که باعث می‌شد دانش‌آموزان و دانشجویان به راحتی مفهومی پیچیده ریاضی را درک کنند.

توضیحات دقیق و روشن: کتاب‌های او به دلیل

توضیحات دقیق و روشن، بسیار مورد استقبال قرار گرفتند و به‌عنوان منابع معتبر در آموزش ریاضیات شناخته شدند.

تأکید بر تفکر انتقادی: مصاحب در کتاب‌های خود بر تفکر انتقادی و تحلیل دقیق تأکید داشت که به دانش‌آموزان کمک می‌کرد به صورت عمیق‌تری به مسائل ریاضی بپردازند. غلامحسین مصاحب همچنین، مقالات علمی بسیاری در زمینه‌های ریاضیات و فلسفه منتشر کرده است. این مقالات در مجله‌های معتبر بین‌المللی به چاپ رسیده‌اند و به موضوع‌هایی نظیر نظریه اعداد، هندسه و منطق ریاضی پرداخته‌اند. مقالات علمی او تأثیر زیادی بر پیشرفت ریاضیات در ایران و جهان داشته‌اند. او با استفاده از روش‌های نوین و تحلیل‌های دقیق، به پیشرفت این زمینه‌ها کمک شایانی کرده است. مقاله‌های او همچنان به‌عنوان منابع مهمی در پژوهش‌های علمی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

تحلیل برخی از مقاله‌های برجسته ایشان در زمینه نظریه اعداد، هندسه و منطق ریاضی:

نظریه اعداد: مصاحب در این زمینه مقاله‌هایی منتشر کرده و به تحلیل و بررسی خاصیت‌های عددها و روابط بین آن‌ها پرداخته است.

هندسه: او در مقاله‌های خود به بررسی مسائل هندسی و ارائه راه‌حل‌های نوین برای آن‌ها پرداخته است.

منطق ریاضی: مصاحب در این زمینه نیز مقاله‌هایی نوشته که به تحلیل و بررسی اصول و مبانی منطق ریاضی می‌پردازند.

سرانجام استاد در ۲۱ مهرماه ۱۳۵۸ و در سن ۶۹ سالگی، در حالی که در حال نوشتن بود و قلم در دست داشت، جان به جان آفرین تسلیم کرد.

حسین نامی ساعی